

МОВОЗНАВСТВО. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/55-2-17>

Наталія ЛЕВЧИК,

orcid.org/0000-0003-1198-0860

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри англійської філології та методики навчання англійської мови
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна) natkalev777@gmail.com

Любов ТЕРЛЕЦЬКА,

orcid.org/0000-0002-3690-5691

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри іноземних мов і методик їх навчання
Київського університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) l.terletska@kubg.edu.ua

Катерина ЗАЙЦЕВА,

orcid.org/0000-0001-7171-4826

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри германської філології та методики викладання іноземних мов
Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського
(Одеса, Україна) Ekaterinazaitseva2018@gmail.com

СОЦІО-АФЕКТИВНІ СТРАТЕГІЇ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗВО

У статті розглядається тема ефективності соціо-афективних стратегій щодо вивчення англійської мови для покращення мовних навичок студентів. Метою дослідження було впровадження різних соціо-афективних підходів та методів для посилення мотивації студентів та досягнення тим самим більших результатів у процесі навчання. У дослідженні розглядається кілька ключових питань. Порушуються питання використання цього методу як викладачами мови, так і студентами, та розглядаються можливості соціо-афективних стратегій, які недооцінюються студентами. Автори статті ілюструють, як використання соціо-афективних стратегій у викладанні англійської мови може стати корисним способом розробки обґрунтованих методів навчання. Крім того, розглянуто методичні аспекти викладання англійської мови. Доведено, що афективні стратегії пов'язані з управлінням почуттями та емоціями студентів, такими як позитивне ставлення до навчання, подолання страху перед спілкуванням іноземною мовою та заохочення успіху. У свою чергу, соціальні стратегії спрямовані на взаємодію з іншими людьми в процесі навчання, наприклад, спілкування англійською з іншими студентами та викладачами, а також з носіями мови. У статті розглядається питання зміни ролі викладача з «інструктора» на «фасилітатора», який створює сприятливий, дружній «навчальний простір» для студентів. Зроблено певні висновки про однозначну ефективність застосування соціо-афективних стратегій у ході навчання, також передбачаються позитивні зрушення в мірі усвідомленості студентами навчального процесу як такого, а також в осмисленні власних досягнень, що, безумовно, позитивно впливає на мотивацію, засвоєння навчального матеріалу та набуття мовних компетентностей.

Ключові слова: афективний підхід, індивідуальний підхід, соціальний підхід, стратегія, мотивація.

Nataliia LEVCHUK,

orcid.org/0000-0003-1198-0860

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Philology and English Language Teaching Methods
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
(Ternopil, Ukraine) natkalev777@gmail.com

Liubov TERLETSKA,

orcid.org/0000-0002-3690-5691

PhD (Pedagogy),

Senior Lecturer at the Foreign languages and Methodology Department
Borys Grinchenko University
(Kyiv, Ukraine) l.terletska@kubg.edu.ua

Kateryna ZAITSEVA,

orcid.org/0000-0001-7171-4826

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Germanic Philology and Methods of Teaching Foreign Languages
South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky
(Odesa, Ukraine) Ekaterinazaitseva2018@gmail.com

SOCIO-AFFECTIVE STRATEGIES FOR TEACHING ENGLISH IN IHE

The article deals with the topic of the effectiveness of socio-affective strategies in relation to learning English to improve the language skills of students. The aim of the study was to introduce various socio-affective approaches and methods to increase the motivation of students and thereby achieve greater results in the learning process. The study addresses several key questions. The authors consider the use of this method by both language teachers and students, and consider the possibilities of socio-affective strategies that are underestimated by students. The authors of the article illustrate how the use of socio-affective strategies in teaching English can be a useful way to develop sound teaching methods. The methodological aspects of teaching English are also discussed. Affective strategies have been proven to be associated with managing students' feelings and emotions, such as positive attitudes towards learning, overcoming fear of speaking a foreign language, and encouraging success. In turn, social strategies are aimed at interacting with other people in the learning process, for example, communicating in English with other students and teachers, as well as with native speakers. The article deals with the issue of changing the role of the teacher from "instructor" to "facilitator", creating a favorable, friendly "learning space" for learning. Certain conclusions are made about the unequivocal effectiveness of the use of socio-affective strategies in the course of education, positive changes are also expected in the degree of students' awareness of the educational process as such, as well as in comprehending their own achievements, which, of course, has a positive effect on motivation, mastering educational material and acquiring language competencies.

Key words: affective approach, individual approach, social approach, strategy, motivation.

Постановка проблеми. Очевидно, що сьогодні необхідно переосмислити професійний розвиток. У сучасних ЗВО, де іноземні мови є профільними предметами, процес вивчення мови організовано максимально інтенсивно. Особливості предметів, що вивчаються студентами, формують особливості методу викладання. Особливістю навчання англійської мови є те, що основну частину змісту навчання становлять не лише теоретичні основи, а й способи діяльності, тобто навчання різних видів мовлення: говоріння, аудіювання, читання та письма. Тому, щоб досягти успіху у вивченні англійської мови, необхідно практикувати всі чотири вищезгадані види мовленнєвої діяльності. Однак необхідно навчитися керувати таким складним процесом навчання та пропонувати адекватні способи досягнення поставленої мети.

Навчання іноземної мови залежить від багатогранного набору факторів, включаючи компетентність, досвід та харизму викладача, мотивацію учня та розуміння матеріалу. Історія розвитку принципів навчання показує, що існують різні підходи залежно від метакогнітивної установки суспільства. Таким чином, якщо одним із попередників антропоцентричного підходу був авторитарний, то сучасні методисти та викладачі англійської мови як іноземної підтверджують головну роль студента, не зменшуючи при цьому

значущості викладача (Conrad, 2006: 25; Quetz, 2002: 47). Поряд із різними підходами до викладання іноземних мов існують стратегії, спрямовані на підвищення ефективності викладання.

У другій половині 20-го століття у викладанні іноземних мов з'явилися нові методи, теорії та технології навчання. Увага приділялася особливостям як викладачів, так і студентів та їхній взаємодії.

Стратегії вивчення мови добре осмислені і можуть бути поділені на когнітивні, метакогнітивні та соціально-емоційні стосовно навчання (O'Malley, 1995: 8). Як мовні, так і особистісні труднощі можуть бути пов'язані з нестійкою мотивацією, низькою самооцінкою та проблемами із самостійною роботою студентів. Слід також врахувати вікові проблеми. Тому викладач має застосувати індивідуальний підхід до процесу навчання. При виконанні цього правила викладачам необхідно знати та врахувати індивідуальні психологічні особливості студентів та сукупність факторів, які можуть завадити успішному оволодінню англійською мовою. Сюди входять наявний запас навичок, знань та вмінь; рівень розвитку студента; особливості перцептивних процесів, мислення, пам'яті, уваги, емоцій та вольових якостей; темп та характеристики пізнавальної діяльності; та багато інших показників готовності студента до навчання (Bland, 2015; Scrivener, 2011; Szokol, 2015).

У сучасному контексті саме існуючі соціальні та афективні стратегії навчання дозволяють застосувати особистісний підхід та індивідуалізувати процес навчання. Тому інтеграція методів соціо-афективних стратегій до академічних курсів має бути серйозно розглянута.

Аналіз останніх досліджень. Загальний антропоцентричний, гуманістичний зсув в соціології, психології, лінгвістиці та педагогіці призводить до посилення уваги до особистих та загальних особливостей студента як об'єкта навчання, так і суб'єкта самого навчального процесу. Розробкою стратегій щодо іноземної мови, зокрема англійської, займався безліч вчених. Застосування навчальних стратегій у підручниках з іноземної мови цікавило німецького лінгвіста Й. К. Конрада (Conrad, 2006). Його колеги Й. Кветц та Г. Гандт (Quetz, 2022) вивчали стратегії викладання іноземних мов, зокрема англійської, у процесі підготовки фахівців. У своєму посібнику з викладання англійської (Scrivener, 2011) Дж. Скривенер запропонував різні підходи до викладання іноземних мов, у тому числі і з використанням соціальної стратегії. Дж. Бленд присвятила свої методологічні дослідження з питань викладання англійської мови дітям трьох-дванадцяти років (Bland, 2015). Проте різноманітність стратегій та методів викладання іноземних мов потребує їх вивчення та виокремлення найбільш ефективних для викладання англійської мови у ЗВО.

Мета статті полягає у тому, щоб з'ясувати найбільш ефективні стратегії викладання англійської мови як іноземної у ЗВО, що передбачає дослідження існуючих стратегій, їх ефективність та результативність. З огляду на те, що більшість робіт присвячено когнітивним та метакогнітивним стратегіям, ми зупинили свій вибір на вивченні соціо-афективних, які є малодослідженими, але вкрай важливими.

Виклад основного матеріалу. Навчитися вільно спілкуватися англійською мовою – складне завдання для будь-якого студента. Вміння говорити і висловлювати свої думки чітко, виразно, грамотно та емоційно, у тому числі з професійних питань, важко переоцінити, оскільки взаємодія між викладачем та студентом та між самими студентами має вирішальне значення у навчальних групах. Тому існує потреба у переході від прямих та авторитарних методів навчання до більш особистісно-орієнтованих. На нашу думку, саме стратегії навчання, а не окремі методи, можуть підвищити ефективність навчання. Ми погоджуємося з думкою науковців у галузі методології, які розмірковуючи про процес формування поняття

«стратегії навчання» на основі окремих методів та думок різних дослідників, наголошують: «Одним із найбільш важливих результатів філософських досліджень є формулювання поняття стратегій навчання як теоретичної моделі перегляду інформації. Ця модель включає діяльні або метакогнітивні функції на додаток до операційних і когнітивно-процесуальних» (O'Malley, 1995: 8).

Метакогнітивні стратегії включають «обмірковування процесу навчання, його планування, контроль розуміння і результатів роботи під час навчання, а також здатність до самооцінки після завершення навчальної діяльності» (Aberbache). Когнітивні стратегії мають пряме відношення до індивідуальних навчальних завдань та припускають безпосереднє маніпулювання чи перетворення навчального матеріалу. Ще одна стратегія навчання – соціо-афективна – визначається у літературі з когнітивної психології як вплив соціальних та емоційних процесів на навчання (Quetz, 2002; Szokol, 2015).

Ми пропонуємо розділити стратегії на прямі (пам'ять, когнітивні, компенсаторні) та непрямі (емоційні, соціальні). Перші відносяться до таких здібностей, як концентрація, планування діяльності та оцінка результатів, тоді як емоційні стратегії знижують тривожність і є засобом саморозвитку. Соціальні стратегії, з іншого боку, включають «здібності та бажання, такі як ставити питання, отримувати інформацію та співпрацювати» (Bland, 2015: 29).

Замість того, щоб заперечувати важливість прямих когнітивних методів у пізнанні та навчанні іноземних мов, необхідно зрозуміти, чому так багато уваги приділяється метакогнітивним установкам і, отже, стратегіям. Те, що теорія мови зараз називає групою «когнітивних стратегій – стратегії розвитку пам'яті, вилучення інформації, аналізу та синтезу інформації, імітація як наслідування носіїв мови, компенсаторні та альтернативні стратегії – існувало ще до злиття психології та лінгвістики» (O'Malley, 1995: 295). Саме тоді, коли прямі методи навчання історично вичерпані, їх ефективність відносно низька, а витратність висока, виникає необхідність у появі та розвитку інших методів. Саме психологія теоретично обґрунтувала важливість соціо-афективного підходу у навчанні англійської мови та розробила методику, що визнає суб'єктивні характеристики особистості студента, а також розглядає його як об'єкт (Aberbache; Franke; Quetz, 2002).

Суть афективної стратегії полягає у позитивних та приємних емоціях і почуттях, яскравих враженнях (O'Malley, 1995; Quetz, 2002), пов'язаних

із сприйняттям англійської мови. При її застосуванні заняття з іноземної мови стає емоційно більш насиченим. Використовуючи цю стратегію, викладач повинен викликати у студентів приємні емоції, наприклад, за допомогою гумору, несподіваних поворотів у аналізованому тексті, кумедних зображень для опису ситуації. Використовуючи цю стратегію дуже важливо, щоб заняття з англійської мови не просто викликало позитивні почуття, а щоб студенти пов'язали цей позитивний емоційний настрій із вивченням англійської мови.

Заняття з іноземної мови має викликати цілком конкретні емоції, прив'язані до конкретної граматичної чи лексичної теми. При цьому велике значення має стратегія позитивних висловлювань, яка розрахована як на використання викладачем, так і на їх застосування студентами самостійно. Це можуть бути як стандартні, позитивні афірмації, так і максимально індивідуального характеру. Приклади стандартних мотивуючих висловлювань: *«Мені (Вам) подобається вивчати нову мову»*; *«Я (Ви) читаю швидше, ніж тиждень, місяць (... варіанти) тому»*; *«Нічого страшного, навіть якщо я зробив помилку»*; *«Я (Ви) дуже уважний»*; *«Я можу стверджувати, що моя (Ваша) вимова покращується»* і т.д. (O'Malley, 1995: 125).

Спеціалісти у галузі викладання іноземних мов наголошують, що соціальні стратегії спрямовані на встановлення контакту між усіма учасниками навчального процесу та підвищення важливості навчання, співробітництва та роботи у команді, а також мотивації до спілкування, у тому числі з носіями мови (Conrad, 2006: 105; Quetz, 2002: 87). Афективні стратегії призначені для гнучкого управління навчальною атмосферою, передбачення можливих мовних бар'єрів, вимірювання та перевірки рівня емоцій та зниження тривожності. Слід враховувати, що спілкування є основною метою та компетентністю студента. Тому середовище, що оточує процес навчання та спілкування, істотно впливатиме на кінцевий результат процесу навчання.

Очевидно, що модель, в якій домінують диктат та вказівки викладача, не зможе успішно досягти кінцевого результату – адекватної мовної компетентності студента (Conrad, 2006: 111). Правильна організація процесу передбачає, що самі студенти мають свободу вибору. Інакше, навіть якщо окремий студент має величезний словниковий запас, без сміливості та заохочення спілкуватися, це залишиться втраченою можливістю як для студента, так і для викладача. Через слабкі навички розмовної мови та директивні методи навчання деякі студенти замкнуті і нелегко висловлюють

свою думку на занятті з англійської мови. Іншими словами, настанови викладача, як правило, змушують студентів утримуватися від висловлювань і ставати «сторонніми спостерігачами», які воліють мовчати. Студенти зазвичай рідко запитують, якщо не розуміють зміст заняття, і рідко висловлюють власну думку. Відсутність мовних навичок заважає їм взаємодіяти з викладачем та іншими студентами на занятті.

Як показує практика, не маючи чіткої мети та високої мотивації до практики «говоріння», студенти схильні спілкуватися один з одним рідною мовою і уникають говорити англійською мовою, коли стикаються з прямими питаннями. Така поведінка говорить про те, що студенти, які не мають усної компетенції та достатньої мотивації, зазнають труднощів. Звичайно, робота з текстом, читання та аудіювання мають вирішальне значення для отримання інформації іноземною мовою, але саме соціальні стратегії дозволяють ефективно взаємодіяти із співрозмовниками. Тому викладачам слід подумати про те, як застосовувати соціальні стратегії, щоб покращити усні навички студентів та дати їм можливість бути активними на занятті.

Застосовуючи соціальні стратегії, викладачі можуть не лише пояснювати новий матеріал та підтримувати темп роботи, а й організувати навчальний простір та розкутувати студентів, що за директивного підходу не робилося. Організація простору та атмосфери означає, що студенти можуть вільно пересуватися аудиторією під час виконання завдань. Передбачається організація завдань у малих групах чи парах. Якщо є носій англійської мови, це допомагає розслабити студентів, зняти скутість і, якщо необхідно, вивести їх із складного становища під час виконання завдання й ефективніше вказати на реальні труднощі кожного студента.

Вміння спілкуватися з іншими людьми в будь-якій ситуації, незалежно від мови – рідної чи іноземної – необхідність для повноцінної участі в житті суспільства (O'Malley, 1995: 25). Однак цю навичку необхідно ретельно виховувати та цілеспрямовано практикувати. У разі з іноземними мовами навчання комунікативним навичкам ускладнюється самою мовою та загальною підготовкою студентів. Може виникнути опір використанню нових навичок, що посилюється присутністю інших студентів. Психологи говорять про необхідність формування команд у таких випадках. Необхідно сформувати повноцінну команду – людей, які можуть працювати разом, розподіляючи робоче навантаження та відповідальність за

його виконання між усіма членами команди.

Ключ до успіху цієї стратегії полягає у тому, що група формує невелику команду завдяки зусиллям викладача. Пріоритетною є командна та колективна робота, а не індивідуальна. Відчуття команди, що має загальну мету, допомагає подолати страх невдачі та помилок, а також перерозподілити навантаження та відповідальність.

Робота студентів у групах чи парах поєднує у собі афективний та соціальний підходи. Традиційні методи роботи можливі, але акцент робиться на створенні приємної психологічної атмосфери, щоб усунути мовні бар'єри у повсякденному спілкуванні. Викладачі беруть на себе роль психолога, помічника, вихователя, консультанта, координатора і контролюють увесь процес. Розвиток цілої низки мовних навичок дозволяє студентам розвинути здатність отримувати задоволення та працювати з текстами, результатами тестів та брати участь у дискусіях.

Практичне використання афективних стратегій тісно пов'язане з використанням методу афективної стратегії «емпатія по відношенню до інших» (O'Malley, 1995: 120). Йдеться про емпатію до партнера по навчанню та емпатію до носія мови. Емпатія до партнера по навчанню виникає природним чином з описаної вище соціальної стратегії, при цьому співпереживання не обов'язково виникає довільно і вимагає зусиль з боку викладача. Емпатія до носіїв мови формується з урахуванням країнознавчого навчання, яке поглиблює культурне розуміння студентом країни мови, що вивчається.

Студенти, які вивчають англійську мову, зазнають труднощів через незнання реалій країни мови, що вивчається. Навіть такі прості теми, як "Education", "Shopping", "Family", "Food" тощо, дозволяють з фантазією вивчати унікальну для країни інформацію. Порівнюючи їх мовну поведінку, вітання та правила спілкування, студенти можуть легше та реалістичніше впізнавати носіїв мови та англійську мову. Однак накопичення фактів приховує у собі ще одну небезпеку. Відмінності в їхній власній реальності та цінностях можуть сприйматися негативно та бути непродуктивними (Congrad, 2006: 97). Важливо подати інформацію про конкретну країну таким чином, щоб викликати інтерес у студентів.

Використовуючи метод афективної стратегії «емпатія по відношенню до інших», викладачам необхідно приділяти багато часу розвитку готовності та здатності студентами адекватно сприймати поведінку та культуру носіїв мови (Quetz, 2002: 132). Цьому значною мірою сприяє використання у навчальних цілях автентичних фільмів

та текстів. Відомо, що це безпосередні носії культури. Вони містять багато матеріалу, якого немає у підручниках, наприклад, повсякденне спілкування, ситуації та невербальне спілкування.

Психологами та вченими інших галузей науки доведено, що на вербальні засоби сприйняття інформації припадає 7%, на звукові засоби (тон голосу, інтонація) – 38% і на невербальні засоби спілкування – 55%. Відомо, що менше 35% комунікації здійснюється вербальними засобами, а понад 65% інформації передається невербальними засобами спілкування (O'Malley, 2002: 55; Scrivener, 2011). Саме тому важливо задіяти в освітньому процесі весь комплекс передачі інформації. Поява «емпатії до іншого» усуває психологічні бар'єри, встановлює міжкультурні зіставлення і уможливорює діалог, при цьому слід розуміти, що термін «міжкультурний» відноситься не до національних або культурних конфліктів, а до діалогу.

У зв'язку з важливістю використання автентичних текстів необхідно наголосити на особливостях їх використання у певному контексті. Зазвичай у матеріалах для «читання» завдання до тексту однакові для всіх студентів і не враховують їхні різні інтереси та стратегії навчання, що могли б допомогти студентам ефективніше вилучати інформацію із запропонованого для опрацювання тексту. В результаті студенти неохоче читають англійською мовою. У цьому як раз і полягає актуальність використання соціальних та афективних стратегій.

Пропонуючи студентам для опрацювання автентичні тексти на теми, що їх цікавлять, і викликаючи додаткову мотивацію до вивчення мови, створюючи позитивний емоційний контекст, руйнуючи психологічні та мовні бар'єри, створюючи творчу атмосферу та стимулюючи спілкування, викладачі можуть застосовувати на практиці соціо-афективні стратегії, адже основною метою освіти має бути розвиток індивідуальності студента шляхом використання його внутрішнього потенціалу. Соціо-афективні стратегії мають ефективний методичний і педагогічний потенціал для мотивації студентів до вивчення англійської мови.

Висновки. Студенти можуть прискорити досягнення комунікативної компетенції за допомогою соціо-афективних стратегій вивчення англійської мови. Афективні стратегії пов'язані з управлінням почуттями та емоціями студентів, такими як позитивне ставлення до навчання, подолання страху перед спілкуванням іноземною мовою та заохочення успіху. У свою чергу, соціальні стратегії спрямовані на взаємодію з іншими людьми в процесі навчання, наприклад, спілкування англійською з іншими студентами та викла-

дачами, а також з носіями мови. Вивчення іноземної мови – це індивідуальний процес для кожного окремого студента, залежно від його когнітивних та навчальних здібностей. Отже, вибір стратегій навчання, які б сприяли успішному вивченню

англійської мови, залежить від індивідуальних особливостей студента.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у дослідженні мета когнітивних стратегій навчання англійської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Aberbache B. Zur Förderung der Methodenkompetenz in DaF-Lehrwerken und im DaF-Unterricht. URL: <https://theses.univ-oran1.dz/document/TH2948.pdf>
2. Bland J. Teaching English to Young Learners: Critical Issues in Language Teaching with 3 – 12 Year Olds. London: Bloomsbury Publishing Plc., 2015.
3. Conrad J. C. Lernstrategien als Voraussetzung eines modernen, schülerorientierten Fremdsprachenunterrichts: Klassifikationen, Trainingsprogramme und die Rolle der Lehrbücher. Duisburg; Essen, 2006. 236 p.
4. Franke M. Lernprozesse und Lernstrategien beim Fremdsprachenlernen. *Am Beispiel des Wortschatzlernens im schulischen Kontext*. URL: <https://www.daf.tu-darmstadt.de/media/daf/dateien/pdfs/studienarbeiten/>
5. O'Malley J. M., Chamot A. U. Learning Strategies in Second Language Acquisition. Cambridge University Press. 1995. 306 p.
6. Quetz J., Handt G. von der. Neue Sprachen lehren und lernen: Fremdsprachenunterricht in der Weiterbildung. Bielefeld, 2002. 235 S.
7. Scrivener J. Learning Teaching: The Essential Guide to English Language Teaching. Third Edition. Oxford: Macmillan. 2011.
8. Szokol I. The Methods and the Ways of Pedagogical Evaluation. In: Hájková, E., eds.: XXXIII. *International Colloquium on the Management of Educational Process*. Brno: University of Defense, Faculty of Military Leadership, 2015. Pp. 22-27.

REFERENCES

1. Aberbache B. Zur Förderung der Methodenkompetenz in DaF-Lehrwerken und im DaF-Unterricht. URL: <https://theses.univ-oran1.dz/document/TH2948.pdf>
2. Bland J. Teaching English to Young Learners: Critical Issues in Language Teaching with 3 – 12 Year Olds. London: Bloomsbury Publishing Plc., 2015.
3. Conrad J. C. Lernstrategien als Voraussetzung eines modernen, schülerorientierten Fremdsprachenunterrichts: Klassifikationen, Trainingsprogramme und die Rolle der Lehrbücher. Duisburg; Essen, 2006. 236 s.
4. Franke M. Lernprozesse und Lernstrategien beim Fremdsprachenlernen. *Am Beispiel des Wortschatzlernens im schulischen Kontext*. URL: <https://www.daf.tu-darmstadt.de/media/daf/dateien/pdfs/studienarbeiten/>
5. O'Malley J. M., Chamot A. U. Learning Strategies in Second Language Acquisition. Cambridge University Press. 1995. 306 p.
6. Quetz J., Handt G. von der. Neue Sprachen lehren und lernen: Fremdsprachenunterricht in der Weiterbildung. Bielefeld, 2002. 235 s.
7. Scrivener J. Learning Teaching: The Essential Guide to English Language Teaching. Third Edition. Oxford: Macmillan. 2011.
8. Szokol I. The Methods and the Ways of Pedagogical Evaluation. In: Hájková, E., eds.: XXXIII. *International Colloquium on the Management of Educational Process*. Brno: University of Defense, Faculty of Military Leadership, 2015. Pp. 22-27.